

Rūgtā šokolāde

Kāda patiesībā ir starptautiskā šokolādes industrija?

Kopsavilkums

Saturs

1. Fakti: no kakao līdz šokolādei	4
2. Kakao piegādes ķēde: iegūst nedaudzi	7
3. Sociālie un vides izaicinājumi kakao sektorā	10
4. Ko mēs kā patērētāji un pilsoņi varam darīt?	14
5. Prasības lielveikaliem	15
6. Sertificēts kakao un sertifikācijas zīmju tests	16

IMPRESSUM:

Izdevējs: Südwind, Laudongasse 40, 1080 Vīne

Izdots: Innsbruck, 2016

Atbildīgi par saturu: Caroline Sommeregger (Südwind), Martin Wildenberg (GLOBAL 2000)

Fotogrāfijas: © Martin Wildenberg/GLOBAL 2000 (Cover picture, pictures on p.6, No. 1/3/4/7/8, p.12)

© Caroline Sommeregger/Südwind (Pictures on p.6 No. 5/6; p.11, p.13)

Workers at the cocoa harvest (p.6, No.2): ©Samuel Boateng/laif/picturedesk.com

Child labourer (p.10) © Daniel Rosenthal/laif/picturedesk.com

Kontaktinformācija: caroline.sommeregger@suedwind.at, martin.wildenberg@global2000.at

Zaļā Brīvība
www.zalabriviba.lv

janis@zalabriviba.lv

maras@zalabriviba.lv

Šī publikācija ir sagatavota ar Eiropas Savienības finansiālu atbalstu projekta "Lielveikalu zīmolu ilgtspēja" ietvaros, un par tās saturu atbild tikai Südwind, Global 2000 un Zaļā brīvība. Tā nekādā veidā neatspoguļo Eiropas Savienības oficiālo nostāju.

Rūgtā šokolāde:

Kāda patiesībā ir starptautiskā šokolādes industrija?

Kopsavilkums: lejuplādējiet pilnu pētījumu www.supplychainge.org

Pārtikas ražošana visā pasaulē nes miljardos mērāmus ienākumus. Korporācijas, kuras ražo lielos apjomos, un arvien vairāk arī mazumtirgotāji kontrolē tirgu un iegūst lielāko daļu peļņas, bet tai pat laikā šīs kompānijas uzsver, ka attiecībā uz vides aizsardzību un darba tiesību ievērošanu produktu piegādes ķēdēs tām nav nekādu pienākumu.

Šis pētījums ieskatās starptautiskās šokolādes industrijas aizkulisēs un atklāj nozarei raksturīgo nevienlīdzību, kā arī sociālās un vides problēmas, ar kurām saskaras kakao audzētāji. Ģeogrāfiskā ziņā mēs koncentrējamies uz Rietumāfrikas reģionu — Ganu, Ziloņkaula Krastu un Kamerūnu — jo lielākā daļa Eiropā pārstrādātā kakao nāk no turienes. Pētījums ietver svarīgākos šokolādes piegādes ķēdes posmus, īpašu uzmanību pievēršot ķēdes ietekmīgākajiem locekļiem, lielveikaliem, un pašiem neaizsargātākajiem tās dalībniekiem — zemniekiem, strādniekiem (īpaši viesstrādniekiem), bērniem un sievietēm. Pētījuma noslēgumā ir prasības iesaistītajām pusēm un valdībām, kā arī rekomendācijas šokolādes patērētājiem, ieskaitot skaidrojumu par sertifikācijas zīmēm un Latvijā pieejamās lielveikalu privāto preču zīmju šokolādes pārbaudi, no kurām diemžēl tikai viena izrādījās ilgtspējīgi ražota.

Šis pētījums balstās uz datiem no kampaņām “Par godīgu šokolādi!”, “Kakao barometrs 2012” (Cocoa Barometer), Starptautiskā Darba tiesību foruma ziņojumu “The Fairness Gap Report” (2014), Euromonitor International ziņojuma “Šokolādes saldumi Latvijā” un citām zinātniskām publikācijām.

Jaunāko datu un šī pētījuma secinājumu pamatā ir kvantitatīva un kvalitatīva pētniecība Ganā un Kamerūnā no 2015. līdz 2016. gadam. To veic Vides žurnālistu līga (League of Environmental Journalists, Gana) un Džangas universitātes Agronomijas un lauksaimniecības zinātņu fakultāte (Kamerūna), kas ir partneri projektā “Supply Cha!nge: Piedāvā jums — veikalos godīgums”. Papildus tam pētniecību Ganā un Kamerūnā 2015. gada novembrī veica Sūdwind un Global 2000.

1. Fakti: no kakao līdz šokolādei

Augoša kāre pēc saldumiem: pieprasījums un piedāvājums

Šokolāde ir viens no populārākajiem un plašāk patērētajiem saldumiem visā pasaulē. Tā ir kļuvusi par masu patēriņa produktu — **vidējais Eiropas un ASV iedzīvotājs gadā patērē 5,2 kg šokolādes**. Eiropā un ASV pārdod attiecīgi 47% un 20% no visa šokolādes daudzuma pasaulē.¹

Kaut arī pieprasījums pēc šokolādes pieaug, maz uzmanības tiek pievērsts tam, no kurienes nāk galvenās sastāvdaļas un kādos apstākļos tās ir iegūtas. Piegādes ķēde ir ļoti sarežģīta, nepārskatāma un tai raksturīga liela nelīdzsvarotība, no kuras cieš mazie zemnieki. Šāda sistēma bieži noved pie nabadzības, strādnieku ekspluatācijas un bērnu darba.

Kaut arī šokolādi visvairāk patērē tieši attīstītajās valstīs, kakao pupiņas audzē tropiskajā joslā pie ekvatora. Tikai šajā zonā ir piemēroti dabas apstākļi kakao audzēšanai. Katru gadu saražo aptuveni 4,2 miljonus tonnu kakao pupiņu².

70% visas pasaules kakao pupiņu nāk no Rietumāfrikas valstīm: Ziloņkaula Krasta, Ganas, Nigērijas un Kamerūnas (att. 1). Pašlaik lielākās kakao ražotājvalstis ir Ziloņkaula Krasts un Gana — šajās valstīs kopā tiek novākta apmēram puse no pasaules kakao produkcijas. Šīm divām valstīm Indonēzija, Nigērija, Kamerūna, Brazīlija un Ekvadora.

Kakao audzēšana: acteku dievu koks

Kakao koka dzimtā vieta ir Dienvidu un Centrālamerikas lietus meži, kur tas tika audzēts jau ilgi pirms eiropiešu ierašanās. Leģendas vēsta, ka kakao bija svarīga loma kā ekskluzīvam pārtikas produktam, kas tika ziedots dieviem. Tas ir atspoguļots kakao koka sugas nosaukumā Theobroma, kas nozīmē “dievu ēdiens”. Kad eiropieši atklāja savu kāri pēc kakao, sāka meklēt veidus, kā palielināt audzēšanas apjomus un gūt peļņu no jaunatklātā kultūrauga. 19. gs. eiropiešu kolonizatori ieviesa kakao Āfrikā, kur kokam bija labvēlīgi augšanas apstākļi un jau pēc dažām desmitgadēm Rietumāfrika kļuva par vadošo kakao audzēšanas reģionu pasaulē. Jau kakao tirdzniecības pirmsākumos tai bija raksturīgs, ka piegādes ķēdēs dominēja lielas tirdzniecības kompānijas ar monopolam līdzvērtīgu ietekmi.

Kakao kokam ir piemēroti lietus mežu apstākļi. Tam vajag vismaz 1000–2500 mm lietus, kas nozīmē, ka tas ir īpaši jutīgs pret klimata pārmaiņu izraisītām izmaiņām nokrišņu daudzumā. Turklāt lielākajai daļai šķirņu nepatīk tieša saules gaisma — tās labāk aug koku paēnā. Kakao koka iezīmes to padara ļoti piemērotu agromežsaimniecībai, kas, pareizi īstenota, var būt ļoti daudzveidīga un ilgtspējīga lauksaimniecības sistēma.

Patlaban vairāk nekā 90% kakao vēl arvien audzē un novāc mazās ģimenes saimniecībās, kuru vidējais izmērs ir 4,8 ha vai mazāks.³ **Kakao ir galvenais ienākumu avots vairāk nekā 5,5 miljonu mazo zemnieku visā pasaulē.**⁴

Audzējot kakao, ļoti būtisks ir intensīvs roku darbs. Visas pākstis nenogatavojas vienlaicīgi, tāpēc tās nepārtraukti ir nepieciešams uzraudzīt, apkopt un novākt. Vienā kokā vienlaicīgi atrodas ziedi un pākstis dažādās nogatavošanās stadijās. Līdz ar to kakao audzētājiem ir ļoti lielas ekspluatācijas izmaksas. Kad pākstis ir nogatavojušās un ar roku nogrieztas no koka, tās fermentē, žāvē, tīra un iepakoj. Audzētāji pārdod pupiņu maisus starpniekiem, kuri savukārt pārdod tos eksportētājiem. Nepārstrādātās kakao pupiņas tālāk nogādā attīstītajās valstīs, kur tās grauzdē, sasmalcina un samal.

Kakao pupiņu apstrāde

Pēc pākstu novākšanas (att. 1) tās tiek sadragātas ar nazi (att. 2) un mīkstums ar pupiņām tiek atstāts fermentēties, kas Ganā notiek uz banānu lapām 5–7 dienas (att. 3). Fermentācijas procesā rodas kakao īpašā šokolādes garša. Pēcāk pupiņas tiek žāvētas saulē, (att. 4), ar, tā sauktajām, solārajām krāsnīm (att. 5) vai parastām malkas krāsnīm (att. 6). Pēc žāvēšanas pupiņas iepako. Svarīgs solis ir pupiņu kvalitātes kontrole (att.7). Tālāk pupiņas ir gatavas pārdošanai tirgotājiem. Transportēšana līdz ostām var būt izaicinājums, jo kakao saimniecības ir nomaļās vietās un ceļi ir slikti (att. 8).

Šokolādes vērtību ķēde ir ļoti sarežģīta, necaurredzama, un to raksturo milzīga nevienlīdzība, no kuras cieš mazie zemnieki. Kakao audzējošo zemnieku nabadzība, strādnieku ekspluatācija, bērnu darbs un vides degradācija ir mūsdienu šokolādes industrijas raksturīgākās iezīmes.

2. Kakao piegādes ķēde: iegūst nedaudzi

Kakao pupiņu audzēšana ir galvenais ienākumu avots 5,5 miljoniem mazo saimniecību īpašnieku, kā arī nodrošina iztiku vairāk nekā 14 miljoniem laukstrādnieku un viņu ģimeņu⁵. Dažās Rietumāfrikas valstīs, piemēram, Ziloņkaula Krastā vai Ganas Republikā tā ir galvenais ienākumu avots līdz pat 90% zemnieku. **Daudziem kakao audzētājiem un laukstrādniekiem nākas izdzīvot ar 1,25 vai vēl mazāk ASV dolāru dienā**, kas nozīmē dzīvot zem absolūtā nabadzības sliekšņa.⁶ Ganā kakao zemnieku ienākumi ir vēl zemāki, tikai 0,84 ASV dolāri dienā (25,55 ASV dolāri mēnesī), un Ziloņkaula Krastā tie var būt pat tikai 0,50 dolāri dienā (15,21 ASV dolāri mēnesī).

Kaut arī pieprasījums pēc kakao strauji aug un tuvāko gadu laikā palielināsies par gandrīz 20% un arī tā svārstīgā cena tomēr pieaug, lielākā daļa zemnieku vēl arvien nevar nosegt savu iztiku un dzīvo dziļā nabadzībā. Šī iemesla dēļ kakao audzēšana ir ļoti nepievilcīga jaunākajai paaudzei, kas izvēlas meklēt darbu pilsētās, bet tas ir tikai viens iemesls, kādēļ kakao ražošanas apjomi nepieaug pietiekami strauji un ir pamats raizēties par izejvielu trūkumu šokolādes industrijā.

Sīva konkurence un daudz zaudētāju

Kakao tirdzniecībā un šokolādes saldumu ražošanā dominē tikai daži lieli spēlētāji. Kamēr šīs kompānijas nepārtraukti cīnās par lielāku tirgus daļu un augstākiem ienākumiem, par to samaksā miljoniem kakao audzētāju, kas saņem aizvien mazāku un mazāku daļu no ienākumiem.

Att. 2: Pasaules šokolādes tirgus daļas 2015. gadā procentos⁹

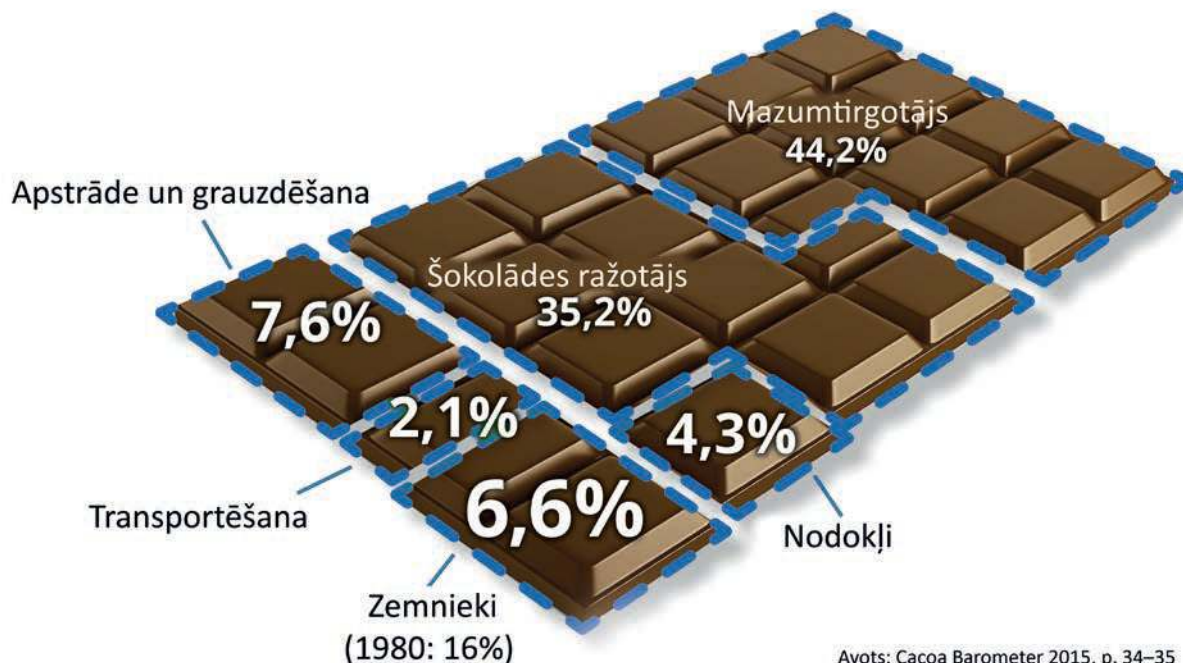
Kakao sākotnējo apstrādi (malšanu un grauzdēšanu) un tirdzniecību lielā mērā kontrolē piecas kompānijas, kam pieder vairāk nekā puse šī sektora. Tās ir Cargill (ASV), Barry Callebaut (Šveice), ADM (ASV), Petra Foods (Singapūra) un Blommer (ASV). Lielās tirgus daļas dēļ šīm kompānijām ir spēcīga ietekme pār kakao cenām, kas tiek maksātas zemniekiem. Šokolādes ražošanā situācija ir līdzīga, jo **vairāk nekā divas trešdaļas tirgus pieder tikai piecām kompānijām: Mars, Mondelez, Nestlé, Hershey un Ferrero** (skat. 2. att.). 2012. gadā globālā šokolādes tirgus neto apgrozījums bija 80 miljardi dolāru, un ir paredzams, ka 2016. gadā tas būs pieaudzis līdz 100 miljardiem.⁷

Latvijas šokolādes tirgū dominē Norvēģijas Orkla Group piederošā “Laima” (34%), kam seko Mondelez Latvija (17,9%), Ferrero (12,6%), Mars (9,5%), Fazer Latvija (5,8%), Vilniaus Pergale (4%) un Pure Chocolate (3,5%). Pēc Euromonitor International datiem šokolādes saldumu mazumtirdzniecības apjoms 2015. gadā Latvijā pieauga par 3% līdz 6600 tonnām un sasniedza € 81 miljona tirgus vērtību.⁸

Milzīga nevienlīdzība vērtību ķēdē

Tāpat kā citu produktu starptautiskajā tirdzniecībā, attīstīto valstu uzņēmumi iegūst lielāko daļu visā šokolādes vērtības veidošanās ķēdē. Kakao audzētāji jaunattīstības valstīs saņem ļoti mazu daļu no kopējiem par šokolādes tāfelīti gūtajiem ienākumiem: 6,4% Ganā, 5,7% Ziloņkaula Krastā. Vēl 20. gs.

Šokolādes vērtību ķēdes sadalījums

Att. 3

80. gados zemnieku daļa bija 16%. Turpretim kakao apstrādātāju un tirgotāju, kā arī šokolādes ražotāju un mazumtirgotāju ienākumu daļa šajā laikposmā ir palielinājusies līdz 87%. (skat 3. att.).

Kakao saimniecību mazais izmērs un relatīvi zemās ražas nozīmē, ka ikgadējie ienākumi ir ļoti zemi. Turklāt tie nav zemnieku tīrā peļņa, bet arī izmaksas — samaksa par darbu un kapitālieguldījumi saimniecībā. Pat tad, ja zemnieki dubultotu ražas un iegūtu papildu prēmiju, tirgojot sertificētu kakao, viņu peļņa, neļautu pakāpties virs ANO noteiktā ekstrēmas nabadzības sliekšņa.¹⁰

Pēdējā laikā ir sevišķi augusi mazumtirdzniecības sektora ietekme. Eiropā konkurence mazumtirgotāju vidū kļūst arvien sīvāka, pieaug tirgus koncentrācija un palielinās lielveikalu privāto preču zīmju produktu tirdzniecības apjomi. Turklāt ir paredzams, ka mazumtirdzniecības sektora ietekme palielināsies vēl vairāk, novedot pie vēl lielākas ražotāju atkarības no lielveikaliem.

Zemas un svārstīgas cenas, bet augstas sociālās izmaksas

Šokolādes un kakao tirgum raksturīgās sīvās konkurences, kā arī mazo zemnieku saimniecību un lielo kompāniju nevienlīdzīgo spēku dēļ ir samazinājušās izejvielu cenas. Lai gan šokolādes ražotāju ienākumi kopš 20. gs. beigām ir strauji palielinājušies, kakao cena ir samazinājusies uz pusi.¹¹

Jāpiebilst, ka kakao audzētāji lielākoties nav apvienojušies kooperatīvos un neizprot kakao pupiņu cenu veidošanos pasaules tirgū, tāpēc ir spiesti pārdot ražu pēc starpnieku diktētajiem noteikumiem. Miljoniem sīkzemnieku ir jāsacenšas ar lielajiem tirgotājiem un šokolādes kompānijām, un nereti tā ir negodīga spēle. Zemniekiem pietrūkst lielo interešu aizstāvības grupām raksturīgās struktūras un organizācijas, kas tiem sniegtu lielāku ietekmi politikā un starptautiskajā tirdzniecībā.

Turklāt atkarībā no vietējās tirdzniecības sistēmas, nodokļiem un produkcijas kvalitātes kakao audzētāji saņem tikai daļu no kakao pupiņu cenas. Piemēram, Ziloņkaula Krastā un Ganā zemnieki saņēma attiecīgi 40—50% un 70% no pasaules kakao pupiņu tirgus cenas.¹²

Zemnieki cieš ne tikai no lielā iepirkuma cenu krituma kopš 1989. gada, bet arī no to svārstībām, ko izraisa augu slimību un kaitēkļu izplatība, sausuma un ražotājvalstu politiskās nestabilitātes dēļ mainīgais piedāvājuma apjoms. Nestabilo cenu dēļ viņiem ir grūti prognozēt ienākumus un izdevumus.

Toties spekulantiem nestabilas cenas ir izdevīgas, jo dod iespēju pelnīt tirgū, kas tikai pastiprina cenu svārstīgumu. Tirgotāji spēj mīkstināt cenu nestabilitātes izraisītās sekas, uzglabājot kakao līdz brīdim, kad cenas ir tiem labvēlīgas, taču audzētāji jaunattīstības valstīs slikto dzīves apstākļu un uzglabāšanai piemērotu telpu trūkuma dēļ bieži ir spiesti pārdot pupiņas tūlīt pēc ražas novākšanas.

3. Sociālie un vides izaicinājumi kakao sektorā

Genu nestabilitāte un kritums kopā ar pieaugošām ražošanas izmaksām noved pie ekonomiskas nedrošības un miljoniem zemnieku nokļūšanas nabadzībā. Lai gan pieprasījums pēc šokolādes tuvākajos 10 gados pieaugs gandrīz par 20% un jau šobrīd palielinās šokolādes ražošanas kompāniju ienākumi, daudzi zemnieki nenopelna pietiekami daudz naudas, lai ar to varētu izdzīvot. Ļoti mazo ienākumu un nepietiekamas informācijas par tirgus attīstību dēļ kakao saimniecību īpašnieki, laukstrādnieki un viņu ģimenes ienesīgajā šokolādes nozarē paliek zaudētājos.

Strādnieku ekspluatācija un bērnu darbs

Zemi un nestabili ienākumi rada arī nopietnas sociāla rakstura problēmas. Nepietiekamu finanšu resursu dēļ pasliktinās plantāciju strādnieku darba apstākļi, kas bieži noved pie ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas un Starptautiskās darba organizācijas noteikto starptautisko principu pārkāpumiem¹³. Zemo cenu dēļ zemnieki nespēj nodrošināt laukstrādniekiem pietiekamu samaksu, uzturu, dzīvojamās telpas un veselības aprūpi.

Izmaksas tiek samazinātas, izmantojot bērnu darbu, turklāt ir daudz pierādījumu arī par bērnu tirdzniecību. Šobrīd kakao plantācijās Rietumāfrikā strādā līdz pat diviem miljoniem bērnu, no kuriem vairāk nekā 500 000 — kaitīgos apstākļos, kas smagi ietekmē gan viņu fizisko, gan garīgo

veselību, kā arī neļauj iegūt izglītību.¹⁴

Ganā un Zilonkaula Krastā kakao saimniecībās strādā vairāk nekā 2 miljoni bērnu, 500 000 gadījumu tās ir bērnu darba smagās formas.

Starptautiskā Darba tiesību foruma ziņojumā atklāts, ka bērnu darbs tiek izmantots dažādos kakao audzēšanas posmos. Bērni lieto mačetes un citus bīstamus darbarīkus, lai atbrīvotu kakao kokus no lapām un atvērtu kakao pākstis un izņemt pupas, kā arī nes smagus maisus ar kakao pupiņām no lauka uz žāvēšanas statīviem.

Šo darbu laikā bērni ir pakļauti ķīmisku vielu — mēslojuma un pesticīdu — ietekmei. Ganas un Ziloņkaula Krasta valdības gandrīz visas aktivitātes kakao audzēšanas procesā ir klasificējušas kā bērnu darba smagās formas, kas nozīmē, ka pat ģimeņu saimniecībās šo darbu nedrīkstētu darīt neviens 18 gadus nesasnēgušais.¹⁵

Turklāt ir zināmas liecības par bērnu tirdzniecību un piespiedu darbu, it sevišķi Ziloņkaula Krastā.¹⁶ Bērnu tirdzniecības upuri bieži ir no Burkinafaso un Mali. Zemes īpašnieki šos bērnus ļaunprātīgi izmanto piespiedu darbam, par kuru visbiežāk netiek samaksāts. Burkinafaso pirmā lēdija ir izteikusies, ka bērnu tirdzniecība no Burkinafaso uz Ziloņkaula Krastu no 2010. līdz 2012. gadam ir pieaugusi trīskārt no 588 līdz 1895 bērniem.¹⁷ Šādas darbības ir nopietns starptautisko cilvēktiesību standartu pārkāpums un ir aizliegtas ar Starptautisko darba likumu (Starptautiskās darba organizācijas 182. un 183. regula).

Sievietes kakao sektorā

Sievietes kakao audzēšanā ir pakļautas nopietnai diskriminācijai un nevienlīdzībai. Rietumāfrikā kakao lielākoties audzē tradicionālās kopienās, kur sievietēm ir grūti iegūt zemes īpašumtiesības pat, ja viņas vēlas pašas vadīt saimniecību pēc vīra nāves. Bez zemes īpašumtiesībām viņām bieži ir liegta iespēja piedalīties kredītu un ieguldījumu sistēmās, kā arī nav pieejas apmācībai un sertifikācijai. Neskatoties uz to, arvien vairāk sieviešu realitātē vada kakao saimniecības laulāto vecuma atšķirību, HIV/AIDS, sociālo konfliktu un vīriešu migrācijas uz pilsētām dēļ, bet viņas vēl arvien ir mazāk iesaistītas lēmumu pieņemšanā, ir mazāk informētas par izmaiņām

tirgū un efektīvu saimniekošanu un viņām ir mazāk iespēju investēt savā saimniecībā. Turklāt sievietes, kuras vada saimniecību kopā ar vīru, netiek uzskatītas par pilntiesīgām lauksaimniecēm.¹⁸

Kakao audzētāja savā saimniecībā Kamerūnā. Sievietēm kakao audzēšanā ir svarīga loma, bet viņu ietekme lēmumu pieņemšanā un zems īpašumtiesības ir ierobežotas.

Deforestācija

Zemnieku sliktais ekonomiskais stāvoklis ir iemesls neilgtspējīgai zemes izmantošanai, kuras rezultātā kakao audzētāju un vides stāvoklis pasliktinās vēl vairāk.

Slikti vadītās kakao saimniecībās notiek augsnes degradācija un sliktas augsnes dēļ samazinās ražas. Tropiskajās augsnēs ir vieglāk izveidot jaunu kakao lauku nekā atjaunot veco, tādēļ kakao audzējošie zemnieki ir mudināti izcirst mežus, lai veidotu jaunus laukus. Šie apstākļi atšķiras dažādās valstīs atkarībā no pieejas citai lauksaimniecības zemei, zemes īpašumtiesībām un vides aizsardzības noteikumu efektivitātes.

Vēl viens apdraudējums mežiem ir malkas lietošana kakao žāvēšanai paredzētajās krāsniņās valstīs, kur mitruma dēļ kakao nevar žāvēt saulē. Pastāv lēta un ilgtspējīga alternatīva: tā sauktās, solārās krāsniņas, kas ir vienkāršas, siltumnīcai līdzīgas ierīces, bet zemniekiem par to nav pietiekamas informācijas.

Kakao var būt samērā daudzveidīga lauksaimniecības forma ar zemu ietekmi uz vidi, ja to praktizē kā neintensīvu agromežsaimniecību. Šī iemesla dēļ tas, ka kakao plantāciju vietā varētu nākt tādas kultūras kā palmu eļļa ir risks bioloģiskajai daudzveidībai un lauksaimniecības sistēmu ilgtspējai. Vēl

Nelegālas neliela mēroga zelta raktuves rada pieaugošus draudus mežiem un vides veselībai Ganā.

sliktāk — Ganā arvien vairāk zemes tiek izmantota zelta raktuvēm, kā rezultātā radušās nopietnas ūdens piesārņojuma problēmas. Ekonomiskās situācijas dēļ kakao audzētājus ir viegli piespiest atdot savu zemi kalnrūpniecības vai lielām lauksaimniecības kompānijām, kuras sola ātru finansiālu ieguvumu, bet slēpj, ka pēcāk zemi vairs nebūs iespējams izmantot lauksaimniecībā.

Pesticīdi

Esošās bioloģiskās lauksaimniecības sistēmas ir pierādījušas, ka kakao var veiksmīgi audzēt bez sintētiskā mēslojuma un pesticīdiem. Ļoti svarīgi ir tas, lai zemniekiem būtu pieejama informācija par ilgtspējīgu saimniekošanu, kā arī par pesticīdu lietošanas riskiem. Vairums konvencionālā kakao audzētāju lieto pesticīdus, lai aizsargātu savu ražu, kas bieži ir vienīgais ienākumu avots. Kamerūnā veiktā pētījumā par pesticīdu lietošanu tika konstatēts, ka no 26 lietotajiem pesticīdiem 8 ir aizliegti Eiropas Savienībā.¹⁹ 56% zemnieku pesticīdus nelietoja, jo nevarēja tos atļauties. Līdzīgi kā Ganā veiktā pētījumā²⁰ autori

noskaidroja, ka zemnieki neievēroja ieteiktās pesticīdu devas un nezināja par aizsargtērpu nepieciešamību, strādājot ar pesticīdiem, kā arī lietoja aizliegtus pesticīdus.

Klimata pārmaiņas

Klimata pārmaiņas nopietni apdraud kakao ražošanu. Kakao koki ir ne tikai jutīgi pret izmaiņām nokrišņu daudzumā, tie arī prasa ilglaicīgas investīcijas un nevar īsā laikā tikt nomainīti ar citu kultūru. Lai arī ir daudz mēģinājumu attīstīt klimata pārmaiņām pielāgotu lauksaimniecību, papildu tehniskiem risinājumiem vairāk uzmanības būtu jāpievērš vietējiem sociālekonomiskajiem apstākļiem. Risinājumiem jābūt pieejamiem un tādiem, no kuriem ilgtermiņā iegūst zemnieki, nevis lauksaimniecības tehnoloģiju ražotāji. Bieži labākie risinājumi ir vienkāršas tehnoloģijas, zināšanu apmaiņa un esošo labāko metožu izplatīšana, kas ļauj palielināt ražas un uzlabot spēju adaptēties bez nepieciešamības pēc jaunām šķirnēm vai jauniem pesticīdiem un sintētiskā mēslojuma.

Veci koki – veci zemnieki: kakao nākotne?

Zemās un svārstīgās kakao cenas un nevienlīdzīgā situācija pasaules tirgū apdraud daudzu kakao saimniecību eksistenci. Zemo cenu, kas tiek maksātas zemniekiem, dēļ kakao audzēšana kļūst par “vecu ļaužu rūpalu”. Kopā ar zemniekiem arī koki kļūst vecāki un neproduktīvāki. Kakao un kafijas starpnozaru organizācijas veiktas aptaujas rezultāti rāda, ka vidējais kakao koku vecums Kamerūnā ir virs 25 gadiem, bet palielinās arī kakao zemnieku vidējais vecums, jo jauni cilvēki neredz savu nākotni kakao audzēšanā.

Pie tam zemniekiem nav vajadzīgo finanšu resursu vai pieejas stādiem, lai atjaunotu plantācijas. Tas ir licis arī industrijai lēnām sākt apzināties problēmas un raizēties par lēta kakao nodrošināšanu nākotnē, un tā ir sākusi vairāk investēt piegādes ķēdes organizācijā, piemēram, dažādu sertifikācijas programmu viedā. Vēl viens negatīvs attīstības ceļš ir lielo

kompaniju iesaistīšanās kakao audzēšanā, kas nozīmē, ka bioloģiski daudzveidīga, ekstensīva lauksaimniecība tiek aizstāta ar intensīvām monokultūrām, kas nenes ieguldījumu vietējai ekonomikai.

Nepareizi saimniekojot, kakao koki ir ļoti uzņēmīgi pret slimībām.

4. Ko mēs kā patērētāji un pilsoņi varam darīt!

Kā patērētāji jūs varat rīkoties, kad pieņemat lēmumu izdarīt pirkumu. Kā pilsoņi jūs varat palīdzēt izdarīt spiedienu uz kompānijām un mudināt tās uz godīgāku un ilgtspējīgāku praksi.

Apzinies savas izvēles sekas, kad iepērcies!

Šokolādes vai citu produktu, kas satur kakao, gadījumā izvēlies godīgās tirdzniecības (Fair Trade) sertificētus un bioloģiskus produktus vai arī pērc to kompāniju produktus, kuras ievēro Pasaules godīgās tirdzniecības organizācijas (World Fair Trade Organization, WFTO) standartus. Šādi zemniekiem tiek nodrošināta labāka cena, strādniekiem — darba apstākļi un samaksa un/vai atkarībā no sertifikācijas veida tiek ievēroti augstāki vides standarti.

Patērējot šokolādi, paturi prātā, ka baudi produktu, kura sastāvdaļas nāk no mazām ģimenes saimniecībām kaut kur globālo dienvidu lietus mežos. Kakao ir brīnumains augs, kas teorētiski var nodrošināt iztiku zemniekiem, kuri nodarbojas ar bioloģiski daudzveidīgu, ilgtspējīgu lauksaimniecību. Apziņai, ka zemniekiem ir vislielākā ietekme uz jūsu šokolādes kvalitāti un garšu, vajadzētu padarīt bioloģiskas un godīgās tirdzniecības šokolādes izvēli pašsaprotamu.

Raksti savam mazumtirgotājam!

Ja veikalā nespēj atrast sertificētu šokolādi, raksti veikaliem vai atstāj ziņu šo kompāniju sociālo mediju kontos. Jautā, no kurienes nāk viņu tirgotā šokolāde, vai viņiem rūp, kā tā ir ražota un vai lielveikals var garantēt, ka kakao audzēšanā nav ticis izmantots bērnu darbs.

Uzzini vairāk un atbalsti mūsu kampaņu!

Mūsu vietnē www.supplychainge.org un www.zalabriviba.lv tu vari atrast informāciju par dažādu lielveikalu privātajām preču zīmēm un veidu, kā šie produkti ir ražoti. Apmeklē mūsu pasākumus, atbalsti mūsu petīcijas par godīgiem un ilgtspējīgiem lielveikalu privāto preču zīmju produktiem!

5. Prasības lielveikaliem

Privāto preču zīmju šokolādes sastāvā **lietojiet** 100% trešās puses sertificētu kakao, kas nodrošina darba tiesības un aizliedz ekspluatējošu bērnu darbu, kā arī centieties pēc iespējas vairāk izmantot bioloģiski audzētu kakao!

Savās piegādes ķēdēs **nodrošiniet** godīgu un iztikas minimumam atbilstošu samaksu kakao ražojošajiem zemniekiem un viņu strādniekiem!

Izveidojiet uzticamas ieinteresēto pušu kopīgas iniciatīvas rīcības kodeksa īstenošanai un kontrolei!

Nodrošiniet atklātību visā kakao piegādes ķēdē!

Rīkojieties, lai samazinātu negatīvu ietekmi uz vidi visā kakao piegādes ķēdē!

Aizliedziet pašu kaitīgāko pesticīdu lietošanu kakao piegādes ķēdē!

Atbalstiet zemniekus pārejā uz ilgtspējīgām lauksaimniecības metodēm un alternatīvām ķīmiskajiem pesticīdiem un mēslojumam, lai stimulētu pakāpenisku pāreju uz bioloģisko lauksaimniecību!

Izbeidziet manipulatīvas un negodīgas tirdzniecības prakses!

6. Sertificēts kakao un sertifikācijas zīmju tests

Lai uzlabotu miljoniem zemnieku un citu kakao piegādes ķēdes dalībnieku situāciju ir nepieciešama visaptveroša pieeja, iesaistoties visām interešu pusēm un lēmumu pieņēmējiem (vairāk lasiet ziņojumā pilnajā versijā).

Viens no nepieciešamajiem soļiem ir kakao sertifikācija. Šobrīd trīs svarīgākās sertifikācijas sistēmas kakao sektorā ir **FAIRTRADE**, **Rainforest-Alliance** un **UTZ**.

Kāpēc mums ir vajadzīga sertifikācija?

Stingras normas un noteikumi ir nepieciešami katram tirgus dalībniekam, lai novērstu starptautiskajā tirdzniecībā pastāvošo disbalansu un nodrošinātu izdzīvošanu tiem 40–50 miljoniem cilvēku, kuri strādā kakao ražošanas vērtību ķēdē. Kaut arī pastāv minimāli standarti, kas balstīti uz ANO Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju un Starptautiskās darba organizācijas konvencijām, nav nekādas garantijas, ka tie tiek ievēroti ražotājvalstīs. Sertifikācija nodrošina šo standartu ievērošanu ar neatkarīgiem kontroles mehānismiem.

Uzņēmumiem, kas iesaistās godīgajā tirdzniecībā, ir jāgarantē:

- ▶ godīga samaksa zemniekiem un algotajiem laukstrādniekiem;
- ▶ cilvēktiesības un darba aizsardzība, kā arī atteikšanās no bērnu darba;
- ▶ iespējas palielināt zemnieku kapacitāti, lai viņi varētu nodrošināt ilgtspējīgu un daudzveidīgu lauksaimniecību;
- ▶ neatkarīga sertifikācija un uzraudzība.

Neatkarīgas sertifikācijas institūcijas kontrolē, lai šie standarti tiktu ievēroti. Lai saglabātu neatkarību, šīs institūcijas pašas ir akreditētas saskaņā ar starptautisko standartu ISO 65. Turklāt godīgās tirdzniecības komunikētais mērķis ir atbalstīt lauksaimniecības attīstību ilgtspējīgas kakao ražošanas virzienā. Citas normas, kam veltīta sevišķa uzmanība, ir sociālā vienlīdzība, ekonomikas dzīvotspēja un videi labvēlīgs ražošanas process.

Lai arī trim vislabāk zināmajām sertifikācijas sistēmām godīgās tirdzniecības un ilgtspējīgas ražošanas jomā — FAIRTRADE, UTZ un Rainforest Alliance — ir dažādas prioritātes, to minimālie standarti sakrīt un šīs organizācijas sadarbojas, veidojot stratēģijas lauksaimnieciskās darbības

uzlabošanai (piemēram, ar vienotiem mācību materiāliem). Visu trīs sertifikācijas organizāciju programmas ir balstītas uz starptautiski atpazītas standartizācijas institūcijas Starptautiskās sociālas un vides akreditācijas un marķēšanas alianses (ISEAL) vadlīnijām. 2015. gada beigās FAIRTRADE, UTZ, Rainforest Alliance un citas organizācijas izveidoja, tā saukto, Global Living Wage Coalition. Šī koalīcija atbalsta ilgtspējīgā veidā sasniegtus mazo zemnieku dzīves apstākļu un ienākumu uzlabojumus brīvā tirgus sistēmā.

Zemāk esošais pārskats par marķējumiem ir balstīts uz Vīnes biznesa un ekonomikas universitātes pētnieces Dr. Elizabetes Nidlas 2014. gadā sagatavoto informāciju, kura tika izvērtēta, sadarbojoties vairākām nevalstiskajām organizācijām, kas strādā starptautiskās attīstības un vides un patērētāju aizsardzības jomās. Izvērtējamu 2016. gada februārī atjaunoja un papildināja SupplyChange partneris Südwind.

Dalīta atbildība

Ir svarīgi pieminēt, ka sertifikācija vien vēl negarantē ilgtspēju, bet tā ir tikai viens atzars no plašākas pieejas. Tā var būt nozīmīgs instruments ilgtspējīga kakao sektora atbalstam, bet atrisina tikai daļu no problēmām un ir efektīva tikai tad, ja visas iesaistītās puses uzņemas atbildību. Bez plašākas pieejas sertifikācijas standartu ietekme ir ierobežota. Ilgtspēja ir visu iesaistīto atbildība — ne tikai sertifikācijas institūciju, bet arī starptautiskās industrijas un valdību kakao ražotājvalstīs²¹.

Šokolādes tests 2016

Ievads

Tikai viena no Zaļās brīvības 2016. gada martā pārbaudītajām lielveikalu privāto preču zīmju šokolādēm ir sertificēta kā sociāli un ekoloģiski ilgtspējīga. Kopā tika testētas 9 šokolādes 3 Latvijas lielāko mazumtirgotāju — Rimi, Maxima un Prisma — veikalos. Vienīgā šokolāde, uz kuras iepakojuma tika atrasts ilgtspējas sertifikācijas marķējums bija no Rimi privātās preču zīmes ICA “I love eco” līnijas, tomēr arī šo šokolādi izdevās atrast tikai vienā no trim aplūkotojumiem Rimi veikaliem.

Pašu ražotāju un lielveikalu ilgtspējas iniciatīvas netika ņemtas vērā, jo tām nav neatkarīgi veiktas sertifikācijas. Šādas iniciatīvas tomēr būtu atzīstamas kā pozitīvs sākums, bet nevar aizvietot neatkarīgu sertifikāciju. Jāpiebilst, ka Latvijas lielveikalu privāto preču zīmju šokolādes sortimentā nekādas ilgtspējas iniciatīvas netika novērotas.

Skaidrojums

Sociālā dimensija:

Zaļš: Produktam ir sertifikācija, kas nodrošina visaptverošu sociālo standartu ievērošanu (FAIRTRADE vai FAIRTRADE kakao programma).

Dzeltens: Produktam ir sertifikācija, kas nodrošina pamata sociālo standartu ievērošanu (UTZ, Rainforest Alliance) vai pozitīvu sociālo ietekmi (ekomarķējums).

Sarkans: Produktam nav marķējuma ar sociāliem kritērijiem vai pozitīvu sociālu ietekmi.

Ekoloģiskā dimensija:

Zaļš: Produktam ir sertifikācijas marķējums, kas nodrošina visaptverošus ekoloģiskos standartus (ekomarķējums).

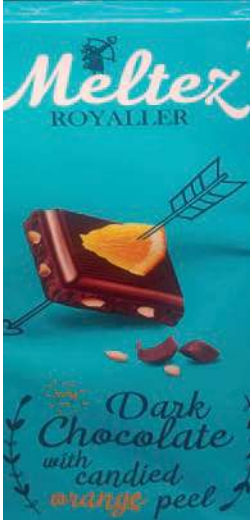
Dzeltens: Produktam ir marķējums, kas nosaka pamata ekoloģisko standartu ievērošanu.

Sarkans: Produktam nav ekoloģisko standartu marķējuma.

Rezultāti

Visas, izņemot vienu, Latvijas veikalos pieejamās privāto preču zīmju šokolādes tika novērtētas ar sarkanu atzīmi, gan ekoloģiskā, gan sociālā ziņā, kas nozīmē, ka tām nav neviena marķējuma, kas iekļautu kaut pamata sociālos vai ekoloģiskos kritērijus. Zaļā brīvības pārbaudītās lielveikalu privāto preču zīmju šokolādes redzamas zemāk. Lielveikalu privātās preču zīmes var atpazīt pēc nosaukuma vai tā, ka tās ražotas pēc mazumtirgotāja pasūtījuma.

Šokolādes nosaukums	Iepakojuma Fotogrāfija	Veikala nosaukums	Svars gramos	Cena EUR	Sociālā dimensija	Ekoloģiskā dimensija
I Love Eco, tumšā šokolāde		Rimi	100	1,79	Fair Trade	ES marķējums
Poesia, piena šokolāde		Rimi	100	0,75	Nav	Nav

<p>Poesia, tumšā šokolāde</p>		<p>Rimi</p>	<p>100</p>	<p>0,75</p>	<p>Nav</p>	<p>Nav</p>
<p>Meltez Royaller, piena šokolāde</p>		<p>Maxima</p>	<p>100</p>	<p>1,09</p>	<p>Nav</p>	<p>Nav</p>
<p>Meltez Royaller, tumšā šokolāde ar apelsīnu mizu sukādēm</p>		<p>Maxima</p>	<p>100</p>	<p>1,09</p>	<p>Nav</p>	<p>Nav</p>

<p>Mio Delizzi, piena šokolāde ar karameļu pildījumu</p>		<p>Maxima</p>	<p>100</p>	<p>0,59</p>	<p>Nav</p>	<p>Nav</p>
<p>Xtra Dark</p>		<p>Prisma</p>	<p>100</p>	<p>0,55</p>	<p>Nav</p>	<p>Nav</p>
<p>Xtra Milk</p>		<p>Prisma</p>	<p>100</p>	<p>0,55</p>	<p>Nav</p>	<p>Nav</p>

RAINBOW Mint		Prisma	100	0,99	Nav	Nav
RAINBOW, tumšā šokolāde cepšanai		Prisma	200	1,07	Nav	Nav

Populārākie kakao sertifikācijas marķējumi

Lai vairākumam pētījumā apskatīto lielveikalu privāto preču zīmju šokolāžu Latvijā nebija ilgtspējas marķējuma, ir svarīgi zināt populārāko kakao marķējumu nozīmi, jo arī Latvijas veikalos ir pieejamas dažādu ražotāju šokolādes ar sertificētām sastāvdaļām.

® FAIRTRADE

FAIRTRADE International sevi raksturo kā organizāciju, kas apvieno ražotājus dienvidu valstīs un godīgās tirdzniecības aktivistus patērētājvalstīs. Šajā organizācijā standarti, godīgās tirdzniecības prēmija un minimālās cenas tiek noteiktas kolektīvi centralizētās organizācijas līmenī. FAIRTRADE kakao standarti tiek lietoti

tikai mazajām saimniecībām, FAIRTRADE nesertificē plantācijas. Lai iegūtu FAIRTRADE marķējumu gala produktam ir jāsaturs vismaz 20% sertificētu sastāvdaļu un visām sastāvdaļām, kas ir pieejamas ar FAIRTRADE standartiem ir jābūt iegādātiem saskaņā ar šiem standartiem. Konkrēts FAIRTRADE sertificētu sastāvdaļu daudzums ir norādīts uz iepakojuma.

FAIRTRADE kakao programma

2014. gadā FAIRTRADE ieviesa atsevišķu kakao sertifikācijas programmu kompānijām, kuras koncentrējas tikai uz šo pamata sastāvdaļu. Kakao programma pieprasa to, lai vienīgi lietotais kakao būtu iegūts no FAIRTRADE sertificētiem avotiem, kamēr FAIRTRADE prasa lai tādas būtu visas iespējamās izejvielas. Attiecībā uz šokolādi kakao programmas marķējums nozīmē, ka 100% kakao jābūt no FAIRTRADE kooperatīviem, bet cukurs var būt iegūts no Eiropas cukurbietēm vai arī no nesertificētiem ražotājiem.

Vērtējums:

Šokolāde ar FAIRTRADE vai FAIRTRADE kakao programmas marķējumu iegūst visaugstāko (zaļo) sociālās atbildības vērtējumu, jo nodrošina vispilnīgākos sociālos standartus, minimālo cenu un godīgās tirdzniecības prēmiju. Ekoloģiskā ziņā tā ir novērtēta ar oranžu krāsu, jo atbalsta videi draudzīgu maza mēroga lauksaimniecību, bet nepieprasa bioloģisku ražošanu.

UTZ

UTZ ir ilgtspējas programma, kas tika attīstīta ar primāro mērķi palīdzēt audzētājiem ar apmācībām un paaugstināt viņu apgrozījumu un efektivitāti, kā arī nodrošinātu pietiekamus kakao apjomus pārstrādes sektoram. UTZ sertificētiem šokolādes produktiem ir jāsaturs vismaz 90% sertificēta kakao, bet citām sastāvdaļām nav jābūt ražotām saskaņā ar ilgtspējas standartiem. UTZ nav minimālās cenas vai prēmiju.

Vērtējums:

UTZ sertificēta šokolāde saņem dzeltenu vērtējumu gan sociālajā, gan ekoloģiskajā dimensijā, jo abos gadījumos pieprasa tikai pamata standartus un produkti iegūst marķējumu jau tad, ja 90% kakao ir no sertificētiem avotiem.

Rainforest Alliance

Rainforest Alliance atbalsta ilgtspējīgu un videi draudzīgu lauksaimniecību un nodrošina apmācības, lai uzlabotu audzēšanas metodes un nodrošinātu ilgtspējīgus ienākumus zemniekiem. Šī ilgtspējas programma ietver ne tikai vides aspektus, bet nosaka arī skaidrus sociālos kritērijus, lai iegūtu sertifikāciju, tomēr programmai nav minimālo cenu vai prēmiju. Rainforest Alliance marķējumu ražotāji var lietot jau tad, ja vismaz 30% kakao ir sertificēts, tomēr sertifikācijas ieguvēji apņemas piecu gadu laikā šo proporciju palielināt līdz 90%. Pēc Rainforest Alliance datiem 70% sertificēto produktu satur 100% sertificēta kakao.

Vērtējums:

Šokolāde ar Rainforest Alliance marķējumu saņem daļēji zaļu ekoloģisko vērtējumu, jo lai arī vides standarti ir augsti, tā neprasa bioloģisku saimniekošanu. Sociālajā dimensijā tiek dots dzeltens vērtējums, jo iekļauti tikai pamata standarti, turklāt šokolāde var iegūt marķējumu jau tad, ja tikai 30% kakao ir sertificēti.

ES ekomarķējums

Neviens no augstāk minētajiem marķējumiem nenodrošina bioloģiskās lauksaimniecības standartu ievērošanu, tādēļ ir svarīgi pievērst īpašu uzmanību, vai uz produkta ir arī ES ekomarķējums.

Vērtējums:

Šokolāde ar ekomarķējumu iegūst zaļu ekoloģisko vērtējumu un dzeltenu sociālo vērtējumu, jo bioloģiskā lauksaimniecība nozīmē, ka zemniekiem tiek maksāta augstāka cena un netiek lietoti kaitīgi pesticīdi, kam ir pozitīva sociālā ietekme.

Atsauces

1. International Cocoa Organization (2013): Quarterly Bulletin of Cocoa Statistics, Volume XXXIX No.2, Cocoa Year 2012/13, table 37
2. International Cocoa Organization (2015): Quaterly Bulletin of Cocoa Statistics, Volume XLI No.4, Cocoa year 2014/2015 (retrieved from http://www.icco.org/about-us/international-cocoa-agreements/cat_view/30-related-documents/46-statistics-production.html, 01.03.2016)
3. World Cocoa Foundation (2012): Cocoa market update, p.1
4. Hütz-Adams, F/ Fountain, A.C. (2012): Cocoa Barometer 2012, p.3
5. Hütz-Adams, F/ Fountain, A.C. (2012): Cocoa Barometer 2012, p.3
6. VOICE Network (2015): Cocoa Barometer, p.42
7. Food Navigator (2011): Business Insights report. (pieejams: www.foodnavigator.com, 24.04.2013)
8. Euromonitor International (2015, August): Chocolate Confectionary in Latvia, p. 1
9. Südwind et al. (2015): Factsheet Make Chocolate Fair, p.2; atjaunots ar datiem no: www.icco.org/about-cocoa/chocolate-industry in 02/2016
10. VOICE Network (2015): Cocoa Barometer, p.30
11. Hütz-Adams (2012): Vor Kakaobaum bis zum Konsumenten. Die Wertschöpfungskette von Schokolade. Südwind e.V., p. 26
12. LMC International (2011): Cocoa Sustainability . p.2. (pieejams: http://www.worldcocoafoundation.org/learn-about-cocoa/documents/LMC-WCF-CocoaSustainabilityReport_2010-11.pdf, 23.04.2013)
13. International Labor Rights Forum (2014): The Fairness Gap, p iii
14. Payson Center for International Development and Technology Transfer (2011): Oversight of Public and Private Initiatives to Eliminate the Worst Forms of Child Labour in the Cocoa Sector in Ivory Coast and Ghana. Tulane University. p.7
15. International Labor Rights Forum (2014): The Fairness Gap, p 5
16. Payson Center for International Development and Technology Transfer (2011): Oversight of Public and Private Initiatives to Eliminate the Worst Forms of Child Labour in the Cocoa Sector in Ivory Coast and Ghana. Tulane University. p.7
17. International Labor Rights Forum (2014): The Fairness Gap, p 7
18. VOICE Network (2015) Cocoa Barometer, p. 16
19. Mahob,R.J. et al. (2014): 2014 Pesticides use in cocoa sector in Cameroon: characterization of supply source, nature of actives ingredients, fashion and reasons for their utilization. Int. J. Biol. Chem. Sci. 8(5): 1976—1989
20. Akua K. Antwi-Agyakwa et al. (2015): 2015 Insecticide Use Practices in Cocoa Production in Four Regions in Ghana. West African Journal of Applied Ecology, Vol. 23(1), p. 39—48
21. VOICE Network (2015): Cocoa Barometer, p. 20

LAIKS PĀRMAIŅĀM!

Augstāk aprakstītā situācija saistībā ar kakao ražošanu Rietumāfrikā pierāda, ka kompānijas neuzņemas pietiekamu atbildību, un SupplyChange projekts vēlas to mainīt.

Mēs, projekta partneri, esam sabiedrisko organizāciju grupa no visas Eiropas un globālajiem dienvidiem. Mūsu mērķis ir padarīt lielveikalu privāto preču zīmju produktus godīgākus un ilgtspējīgākus. Mēs zinām, ka līdz šim lielveikali nav darījuši pietiekami, lai risinātu šīs problēmas. Salīdzinot ar milzīgo ietekmi, lielveikalu pūles novērst cilvēktiesību pārkāpumus un vides degradāciju produktu piegādes ķēdēs ir nepietiekamas.

Mēs pieprasām reālu rīcību no lielveikaliem, nacionālajām valdībām un Eiropas Savienības, lai uzlabotu strādnieku apstākļus globālajos dienvidos un lai novērstu kaitējumu videi visas piegādes ķēdes garumā. Lielveikaliem ir jāuzņemas atbildība par apstākļiem, kādos tiek ražoti to privāto preču zīmju produkti. Valdībām gan ražotāj-, gan patērētājvalstīs ir jāpieņem likumi, kas uzliek lielveikaliem pienākumu cienīt strādājošo un cilvēktiesības savās piegādes ķēdēs un rīkoties atbildīgi attiecībā pret vidi.